

95248626-2	09/2025	מקור ראשון - שבת	עמוד 22	1	25.25x30.42
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

אוסטריה האחרת :

דשות התרבותית בתקופה שכונתה "סוף המאה" והוגדרה כ"מות הישן ופריחת החדש".

יחד עם חוג ידידיו הקרובים בקבוצת האוונגרד הספרותי "וינה הצעירה", שרובם היו יהודים, נהג שניצלר לשבת בבית קפה קבוע בעיר ולהחליף דעות בענייני דיומא ובנושאים מעולם התרבות, המוזיקה והפוליטיקה, וגם רכילויות מהמעגלים החברתיים שאליהם השתייכו הוא וחבריו: הבורגנות הווינאית המדושנת מחד, ועולם השעשועים וההוללות מאידך. שניצלר היה רופאו האישי של הרצל, והשניים גם היו מיודדים למרות חילוקי הדעות ביניהם בנושאי הציונות ועתיד היהודים. רבים ממאמריו וסיפוריו של שניצלר פורסמו בעיתון "נוייה פראייה פֶּרְסֶה" שהרצל היה עורכו באותן שנים. הוא ראה עצמו כיהודי ללא ערעור, ובכך נבדל מיוצרים ומרזיקאים יהודים רבים בני זמנו, שהתכחשו ליהדותם ואף התנצרו. עם זאת הוא התנגד לציונות והחשיב את עצמו ליהודי-אוסטרי גאה. שניצלר מת משבץ מוחי ונקבר בבית הקברות היהודי בווינה ב־1931, שנתיים לפני עליית הנאצים לשלטון בגרמניה.

אשכנזים ומזרחים

סדר הסיפורים בקובץ שלפנינו אינו זהה לסדר פרסומם המקורי, לא ברור מדוע. הסיפור הראשון מבחינה כרונולוגית, "פרחים" משנת 1894, מסופר מפיו של גבר. זהו סיפור רומנטי לכאורה, שנפתח בכך שהגבר מספר על פרידתו האומללה מהמאהבת שבגרה בו. אחרי הכעס והעלבון באה ההשלמה ואפילו הנקמה, כשהמאהבת הנזנחת ממשיכה לכי תוב אליו מכתבי אהבה וחרטה, אבל הוא אינו חוזר מהחלטתו. זהו סיפור מהזן הרומנטי - קצת איטי, כפי שאופייני לספרות המאה ה־19, וסנטימנטלי. אבל הוא בעיקר "גברי" מהזן הישן והרע, שבו הגבר מתייחס לנשים ולאהבה בדרך של "השתמש וזרוק". אם להתייחס לכרונולוגיה ולביוגרפיה, ב־1894 שניצלר הוא בן 32, כבר לא נער, אבל בגיל שבו עוד אינו חייב להתחתן. יש לו די ביטחון בגבריותו ובזכותו להשתעשע ולנהוג בנשים שהוא אינו מתכוון להקים איתן משפחה, בהתאם לגורמות הרעות של זמנו שבאות לביטוי מלא בסיפור. הרבה מהעניין ב"פרחים" נובע מהתיאור המפורט והמדויק של מצבי הרוח המשתנים של הגיבור, של התענגותו האדישה על אהבת האישה ותגובותיו האנוכיות לסבלה ולאסון המתרחש. ההתבוננות החודרנית הזאת מצדיקה במשהו את הקצב האיטי של הסיפור, קצב איטי ומיושן שמאפיין גם את הסיפור "ההתנבאות".

"ההתנבאות", או אולי מוטב לתרגם את שמו "גילוי העתידות", מ־1905, האחרון בספר ובכרונוגר לוגיה של הסיפורים - מתרחש באחווה שלווה של ברוך אוסטרי, רופא בשם פון־שטֶנְאָג, באזור כפרי מוקף יערות. במרכז הסיפור נמצא מונולוג של אחד האורחים, אחיינו של המארח, הברון פון־אומפרקט, ובו הוא מתאר את קורותיו בעקבות מפגש עם קוסם יהודי, חוזה עתידות. את המונולוג הזה נושא הברון פון א' באריכות באוזני המספר עלום השם - לאחר שזה נדחף לחדרו באחווה בתואנה מסתורית. בערב שבו נושא פון א' את המונולוג שלו, עומדת להתקיים באחווה הברון הצגת חובבים, והמחזאי של ההצגה הוא המספר. באורח פלא, המחזה תואם במדויק את העתידות שהקוסם היהודי צפה לפון־אומפרקט.

נתעכב על שתי נקודות: ראשית, הסיפור הזה ממחיש את העיסוק הנרחב של שניצלר בשנותיו

ראה עצמו כיהודי ללא ערעור, אך התנגד לציונות. שניצלר צילום: גטי אימג'ס

אוסטריה האחרת

הוא היה רופאו של הרצל, ופריד ראה בו נפש תאומה. אבל ארתור שניצלר היה קודם כול סופר חדשני ופורץ דרך, שסיפוריו נעים בין הבורגנות הווינאית לזרמי תודעה מפתיעים

/ חנצלת פנור /

שמו של הסופר היהודי-וינאי ארתור שניצלר, ומורשתו הספרותית העשירה, כמעט אינם מוכרים לקורא הישראלי בנימינו - וחבל. נוסף על היותו סופר ידוע, שניצלר (1862-1931) היה רופא אף-אוזן-גרונ במקצועו, בקי בפסיכואנליזה, והתעניין בפרא־פסיכולוגיה, מיסטיקה, העלאה באוב והיפנוזה. ביצירותיו הקדיש תשומת לב רבה למתרחש בנפש האדם וייחס חשיבות ליצרים האנושיים. אף שהוא וויגמונד פרויד כנראה לא נפגשו מעולם, פרויד ראה בשניצלר "כפיל" או "נפש תאומה" שלו, והם ניהלו חליפת מכתבים ערה לאורך שנים רבות.

שניצלר נחשב לאחר הנציגים הבולטים של וינה האינטלקטואלית בסוף המאה ה־19 ותחילת המאה ה־20, ומילא תפקיד משמעותי בתסיסה ובהתחי

ארתור שניצלר
המתים שותקים
מגרמנית: גדי
גולדברג
אפרסמון, 123 עמ'

הבורגות במיסטיקה, בהיפנוזה ובחזיון עתידות. שנית, הסיפור כולל מוטיב חוזר ומעורר תמיהה ואף סלידה מכתבתו של שניצלר: תבטאויות אנטישמי מיות וגזעניות רבות. אומנם גם בסיפורים אחרים בקובץ ניתן לפגוש פה ושם הערות גזעניות כלפי יהודים, בעיקר כאלה שמתייחסות ל"אף הארוך" או ל"אף הבולט" של דמות יהודית זו או אחרת. אבל ההערות האלה עשויות להחליק בגרונו של הקורא משום שהן יכולות להתפרש כביטוי הומוריסטי או כחלק מהפולקלור האוסטרי. ב"ההתנבאות", לעומת זאת, צבר ההתייחסויות השליליות כלפי היהודים הפולנים מעורר חוסר נוחות של ממש, בייחוד משום שהן נובעות מֶעֱטו של סופר יהודי שאינו מתכחש לזהותו. אומנם שניצלר אינו חוסך את שבט לשון נו גם מהאוסטרים, אך הוא אינו מגיע לרמת הבוז והלעג שהוא מבטא כלפי היהודים.

מה הניע את שניצלר להתבטא כך, והאם גרמו לכך נסיבות היסטוריות? בשנת 1905, מועד פרסום הסיפור, היהודים בקיסרות האוסטרו-הונגרית נהנו משוויון זכויות כלפי החוק, שהוענק להם על ידי הקיסר פרנץ יוזף עם עלייתו לכס המלוכה ב־1848. תקופת שלטונו נחשבת לתור הזהב של היהודים באימפריה האוסטרית. עובדה זו הייתה אמורה למגר את השנאה ליהודים ואת האנטישמיות באוסטריה. אבל כבר ב־1897 נבחר בווינה ראש עיר אנטישמי בשם קרל לואגר, שבתקופת כהונתו סילק יהודים ממשורות עירוניות, אסר עליהם לעבוד במפעלים בתחומי וינה, ונתן לגיטימציה להיחייאת הרוח האנטישמית הארסית בבירה האוסטרית. האם ההתבטאויות המבזות והאנטישמיות של שניצלר כלפי היהודים כוונו ללעוג ולבזו לאנטישמים מסוי גם של לואגר ותומכיו בעירו של הסופר? או שאולי ההגירה המואצת מפולין וגידול מספר היהודים שהגיעו משם כדי לחיות באוסטריה בעקבות מתן זכויות האזרח, הם שהעירו בסופר היהודי-אוסטרי הסתייגות וחשש? לא ברור.

שלילת הדוגות

נותרו שני הסיפורים האמצעיים בכרונולוגיה: "המתים שותקים" (1897) ו"סג'ס גוסטל" (1900). אף שהם לא נכתבו אחרונים, אלה שני הסיפורים ה"חדשניים" ביותר והרחוקים ביותר מהתרבות הבורגנית ברוחם, ובעיקר בקצב הפנימי המהיר שלהם. שניהם מתאפיינים בסגנון "זרם התודעה" או "מונולוגים פנימיים" - מסימני ההיכר של החדשנות בספרות ושל זיקתה ל"פסיכולוגיית המעמקים" מיוסודם של פרויד ויונג, והתביעות לשוויון זכויות לנשים שהעלו התנועות הסופרז'יסטיות באירופה.

בסיפור "המתים שותקים" יוצא זוג לא נשוי לטייל בכרכרה בלילה חשוך וגשום. הכרכרה מתהפכת, הגבר הרוק פרנץ נהרג, והאישה, שבוגדת איתו בבעלה, נשארת בחיים ומתלבטת מה לעשות. ההתלבטויות של האישה, התנהגותה והתירוצים שהיא נותנת לעצמה, מתוארים במונולוג פנימי מרתק וקצבי, שמציב בפנינו שאלות מוסריות, בחירה בין שקר ואמת וסוף מפתיע.

ב"סג'ס גוסטל" (1900) נדחף קצין צעיר, מתוך גאווה מטופשת ומצ'ואיזם צבאי ילדותי, להסתבכות בדריק. זהו סיפור נוסף עם "מונולוג פנימי" מבריק, קצב מהיר וסוחף והבעה סאטירית-הומוריסטית חצוי פה, שמדביקים את הקורא עד הסיום. פרסום הסיפור בעיתונו של הרצל נתפס כביטוי של לעג וזלזול מצד שניצלר כלפי הצבא וה"קורדים של כבוד" שלו, וגרם לשלילת דרגות הקצונה של הסופר. ●